

Гвардієць, лікар, краєзнавець де ля Фліз і Вишгородщина

Домінік П'єр де ля Фліз народився 18 грудня 1787 р. у місті Нансі. Його творча спадщина — неповторне явище в історії української культури.

Він належав до ентузіастів життя: активних, непосидючих натур, завдяки яким історія оживає в ділах нащадків. Невідомо, чи був де ля Фліз відважним гвардійцем, але знаємо — рятуючи поранених, хворих, потрапив у полон під Смоленськом 1812 року. Відтоді починається його українська одіссея. Одружившись з небогою генерал-фельдмаршала Гудовича, він став Дем'яном Петровичем Делафлізом, знайшов другу вітчизну — нашу країну. Все життя відтоді прожив на Київщині та Чернігівщині (помер у Ніжині 1861 р.). Працював (з 1843 р.) лікарем у Палаті державних маєтностей, згодом — у Комісії з опису губерній.

У Центральній науковій бібліотеці АН України¹ знаходиться сім рукописних альбомів де ля Фліза,² записник з іменами відомих йому людей, словник української мови.

Гортаю поживклі цупкі сторінки найбільшого фоліанту (1245 сторінок). Дослідник не обмежувався лише своїми лікарськими обов'язками. Знаходимо у нього знайомі назви сіл, урочищ, озер, яких уже й на карті немає. Зустрічаємо назви відомих рослин і тварин (деякі з них і зовсім зникли). Наприклад, запис про те, що останнього ведмедя бачили на околицях Києва 1805 р. (статистичні дані Вишгородського і Старопетрівського староств).

Дем'ян Петрович — колишній Домінік П'єр — захопився не на жарт нашим краєм; його історією, природою, а головне — де ля Фліза завжди дивує працьовитий, людяний, такий схильний до краси народ. Із зошитів бачимо, хоч як тяжко жилося людям, особливо на Поліссі, постійними супутниками, розрадою для людей були краса, пісня: «Взимку в багатьох оселях

1 Тепер Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського.

2 За роки незалежності видано два томи унікальних альбомів де ля Фліза.

Старовинний Вишгород. Малюнок де ля Фліза

завжди є молоді телята або ягнята... Їжа одноманітна; житній, гречаний, ячмінний хліб, неодмінний борщ, затовчений салом, м'ясо — тільки в неділю. Поруч — тарілка-веселка, глеки з ініціалами, примовками. А одного разу бачив кухоль зі скла у вигляді баского коня, оздоблений словами пісні. Це з Гути Лютізької, де майстри виготовляли коштовні скляні вироби за зразками речей, здобутих козаками у походах (Гута, як і деякі інші села, були приписані до Межигірського монастиря).

Київські рушники вишиті білими, червоними, синіми нитками... Виноградні грона, розетки цикорію. Що означають ці ромби, кути?» — Дослідник підкреслює: «Рушник — це далеко не “полотенце”. Є рушник-утирач, а є рушник-пісня, з яким ідуть під вінець молоді; рушник, на якому гостям підносять хліб-сіль; вишитий рушник мати дарує синові у далеку дорогу; та й умерти людина прагне красиво, і щоб труну обов'язково опустили на вишитих рушниках».

Дивуєшся цьому чужоземцеві, який так глибоко зрозумів душу народу, захоплювався добрими звичками. Ось болісно занотує, що жінки розписують печі, стіни, сволоки, а дощі, негоди б'ють красу. Скільки її загинуло! Думається про те, скільки ми розтринькали, втратили за останні 100–200 років добрих красивих звичаїв народної педагогіки, декоративного мистецтва, втратили смак до гончарства, гутництва, ковальства. А вироби майстрів Вишгородщини йшли навіть до імператорського двору, не кажучи вже про навколишні села.

Крім землеробства і згаданих ремесел, подибуємо відомості про народну медицину. У Димерській, Рожівській громадах

жителі виготовляли із сосни і берези дьоготь, смолу і деревне вугілля.

У Вишгороді хати розташовувалися на шпильях, тобто на підвищеннях (очевидно, сто років тому побутувало слово «шпиль» — так записано у де ля Фліза). Ось деякі назви із тридцяти назв вишгородських гір і шпилів: Замковичі, Добрашів шпиль, Дідовиця, Попів шпиль, Ковалів шпиль, Качю шпиль, Варравин шпиль, Могилки тощо.

У 1854 р. у Вишгороді жило 319 чоловіків і 388 жінок. З особливостей одягу привабливими видаються йому головні убори дівчат, які упродовж року прикрашають волосся: влітку — живими квітами, а взимку — хрещатим зеленим барвінком, кетягами калини. Бачимо культову споруду із-за хат Ольжиної гори, левади збігають до річки Коноплянки, поодаль серед Дніпра остров Вершина.

Озера дихають нев'яучими назвами: Журавель, Синє, Лукове. Але... Куди вони відлетіли? Чому нині ми говоримо якомсь безособово, обездушено: не Ольжина гора, а просто — гора, не Синє, Біле озеро, а просто озеро?! Вікові тисячолітні ароматні слова... гинуть, а ми утверджуємо назви вулиць (скажімо, Студентська, Спортивна, Молодіжна тощо¹), які абсолютно нічого не говорять ні розуму, ні серцю... А резерви людських назв є, хоча б, наприклад, ім'я першого зодчого вишгородця Миронєга чи деяких художників, майстрів Межигірського керамічного інституту, відомих далеко за межами нашої країни, того ж Михайла Бойчука чи Дем'яна Делафліза. Імена ентузіастів культури слід увічнювати, бо вони не шкодували часу, здоров'я, а часом і життя, вивчаючи і пропагуючи те, що забувалось, а то й зовсім зникало. З їхніх творів, часом від самих лише записів імен, із криниці давнини черпаємо все краще, що творив народ. Вони, ентузіасти, теж є творцями народної культури. Вони стають нам близькими — хоч би коли жили, хоч би ким були з походження, — бо не кров тільки визначає націю, а й ступінь укорінення в культуру землі, яка нас духовно підносить, утверджує в очах майбутніх поколінь.

1 Тепер: Студентська — Василя Симоненка (поета-шістдесятника); Спортивна — Михайла Грушевського; проспект Молодіжний — Івана Мазепи (гетьмана). (Нарис написано 1989 р.)